

աշխարհքիս առաջին լեզուն է . վե՞ր էրբոր մարդիկ հայաստանէն ցրուեցան ու լեզուներուն խառնուելովը զանազան ազգեր ձևացան, Վոյ և իրենց ցեղը իրենց առջի տեղը մնալով՝ յայտնի է որ իրենց լեզուն անփոփոխ պահեցին որդւոց որդի, ինչպէս որ ուրիշ անգամ կը բացատրենք :

Լեզամէն ինչուան Վոյ ինչ մարդավարութիւն կամ ինչ երեւելի բան որ եղեր է, բոլորն ալ հայաստանի սահմանին մէջ եղած ալ չէնէ՝ շատը հոն և անկէ ելած են : Սրհեղեղէն ետքը ինչուան ազգաց բաժանումը, «իիդար» ըսուած միջոցը հայաստանի մէջ անցած է անտարակոյս . և որովհետեւ մարդուս բնութիւնը քիչ մը փոխուեր էր առջինէն, ան նոր վիճակին յարմար բաներն ալ՝ բնական է որ հոն տեղը հնարուած ըլլան : Վանի որ լստուած իրեն հաւատարիմ ժողովուրդ մը չէր ընտրած (ինչուան Լեւրահամ), շատ հաւանական է որ ճշմարիտ աստուածապաշտութիւնն ալ հայոց մէջ մնացած ըլլայ :

Բաբելոնի խառնակութենէն ետքը՝ հայկ Վոյայ թողանը թողը իշխանութեամբ հայաստան եկաւ, և Վոյ կամ իրեն տղաքը զինքը իրենց ցեղին գլուխ ճանչցան, և իր անունովը հայք ըսուեցան : հայկ առջինը եղաւ որ իր ազգը պաշտպանէ ու անիրաւ բռնաւորի դէմ կենայ : Սեր ազգին պատմութիւնը իրմէ սկսած սեպելով՝ սուրբ գրքէն ետքը էն հին և սոցիալ պատմութիւնն է : հայկին տէրութիւնը իր ցեղին մէջ 1810 տարիի չափ քշելով՝ աշխարհքիս վրայ էն երկայն թագաւորութիւններէն մէկը կըլլայ, մանաւանդ՝ թէ որ ամէն մեր նահապետներն ու թագաւորներն ալ հայկայ զաւկներէն էին, ինչպէս հաւանական է, անոր պէս երկայն յաջորդութիւն չէ եղած :

Վրիստոս մեր Լեգար թագաւորին գիր գրեց, ընծայ խաւրեց իր աստուածային պատկերը : Թագաւորական գլուխներու մէջ հայոց

թագաւորինը եղաւ առջինը՝ որ մկրտութեան ջրովը պայծառացաւ . թագուհեաց մէջ ալ Վրիստոսի սիրոյն համար առջի արիւն թափողը եղաւ սրբուհին Սանդուխտ :

Լյսպիսի եղական պարծանքներէն զատ՝ երկրորդական ու երրորդական պարծանքներն ալ տեսնելու համար հարկ չկայ որ մէկը կարգէ դուրս ազգասիրութեան մը սրատես աչքովը նայի . միայն չափաւոր տեղեկութիւն մըն ալ ունենալով մեր ազգին քաղական եկեղեցական և մատենագրական պատմութեանը, մեծ համարմունք կըստանայ ազգին վրայ, ինչպէս շատ մարդու վրայ տեսնուած է, և նաև օտարազգի անձանց վրայ :

Եւ մէկը որ այսչափ աստուածատուրեւ բնածիր լաւութիւնները կրնայ ճանչնալ, կրնայ ալ մտածել՝ թէ շատ դիւրին է ասանկ կատարելութիւններ ունեցող ազգի մը իր վրայ գլուխուած կամ զուրցուած պակասութիւնները՝ աշխատելով շտկել : Ինչ որ անանկ չըլլար, ես ալ հարկ կըսեպէի աս տեղս մէկէն յիշել նաև ան պակասութիւնները որ իրաւցընէ ունինք : Բայց չէ . հիմա աւելի լաւ կըսեպեմ որ ազգերնիս իր լաւութիւնները ճանչնայ, ետքը կամաց կամաց կատարեալ ըլլալու համար՝ ճանչնայ իր պակասութիւններն ալ, ու նոյն տաք սրտովը շտկէ :

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ա. ՍԱՐԴ չկրնար երեւակայել թէ որչափ կռիւներ, որչափ վէճեր, որչափ խռովութիւններ կը հանդիպին աշխարհքիս երեսը ամէն օր, որոնց պատճառը սւրիշ բան չէ՝ բայց եթէ իրարու խօսքին մտիկ չընել, իրարու խօսքը ծուռ հասկընալ, իրարու միտքը ծուռ մեկնել : Լյսպիսի թեթեւ պատճառէ մը շատ անգամ ահագին կռիւ կեղէ, կռոււտողները իրարու գլուխ կը պատռեն, իրարու աչքը կը

հանեն . ետքը երբոր պատճառը կը-
հասկընան՝ իրենք ալ կըծիծաղին,
բայց ինչ օգուտ . անուն է նէ՝ աւրը-
ւեր է, գլուխ է նէ՝ պատուեր է, աչք է
նէ՝ ելեր է : Հետագայ դիպուածն ալ
աս բանիս խիստ աղէկ օրինակ է :

Կակազ՝ մարդուն մէկը իր չգիտ-
ցած փողոցներուն մէկուն ճամբան
կամ տեղը իմանալ ուզելով, ասոր ա-
նոր կըհարցընէ այլեայլ տեղ . բայց
իր բախտէն՝ որը ան փողոցին տեղը
չգիտցող կելէ, որն ալ իրեն պակասա-
ւոր հնչմունքին պատճառաւ չհաւ-
կընար թէ ինչ անուն է տուածը :
Սէյմըն ալ ասոր դիմացը մարդ մը
կելէ որ ամենեւին իրեն պէս կակազ
է եղեր . անիկայ ասոր կըսկսի ուզած
տեղին ճամբան սորվեցընել : Հարցը-
նողը կըտեսնէ որ ան ալ իրեն հնչա-
ծին պէս բառերը վանկ վանկ կտըր-
տելով կըկնելով տագնապելով կը-
հնչէ, միտքը կըդնէ թէ անիկայ զինքը
ծաղը ընելու համար դիմացը ելեր է,
կըսկսի տաքնալ, ոտուրները գետին
զարնել ու սրգողիլ վրան : Կըհասկը-
նայ մէկալը, կընայի որ ինքզինքը ար-
դարացընէ . բայց կակազու թիւնը ա-
ւելի կըսաստկանայ . աս կըկանչէ, ան
կըկանչուրուտէ, կուրը կըմեծնայ,
կըսկսին իրարու հետ ծեծկուիլ :
Սրայ կըհասնի մէկ ուրիշ մը, անի-
կայ ալ կակազ . ինչ և իցէ ան եր-
կուքը իրարմէ կըբաժնէ . բայց կը-
ուրիւն պատճառը հասկընալ ուզելով՝
երբոր անոնց հետ կըխօսի, ան եր-
կուքը կարծեն թէ ասիկայ ալ զի-
րենք ծաղը ընելու եկեր է, երկուքը
մէկէն ասոր վրայ կըփրթին, և ան-
շուշտ վայն 'ի վրան կըբերեն եղեր՝
թէ որ ուրիշ մարդիկ վրայ չհասնէին
ու չզատէին իրարմէ : Երջպէս ուշ
ատեն իրենք խեղճերն ալ կըհասկը-
նան որ նոյն պակասութեան տէրն են .
բարկութիւննին կանցնի, ու կըսկսին

իրենք իրենց վրայ ծիծաղիլ թէ ինչ
պէս խաբուեր են :

Բ. Երբոր չարիք մը արգիլելը ձեռք
չէ, նայէ որ անկէ բարիք մը հանես
կըսեն իմաստունները . վասն զի շատ
անգամ դիպուածով այնպիսի յաջո-
ղութիւններ կըպատահին որ մարդուն
մտքէն չեն անցած . ուրեմն ևս առա-
ւել մարդս խելք բանեցընելով կըր-
նայ չարէն բարիք հանել : Կիպուա-
ծի յաջողութիւններուն կողմանէ խիստ
անուանի է հետագայ պատմութիւնը :

Կպեղէս անունով երևելի պատկե-
րահանը մէկ նոր պատերազմէ դար-
ձած ձի մը նկարեց կըսեն, վիզը տըն-
կած, աչուրները կրակոտ, քթէն
մուխ հանելով, անանկ որ իրաւցընէ
պատերազմէ նոր դարձած կերևնար .
կարծես թէ ամէն քայլափոխին գե-
տինը կըթնդար ոտքին տակը, և
ոտքերուն գետին դպչիլը հազիւ կը-
տեսնուէր, վրայի ձիաւորն ալ բոլոր
ուժովը հազիւ անոր կատաղութիւնը
կըզըսպէր : Իսայն մնաց ան արիւնով
ներկուած բերնին լորձուցը կամ
թուքը որ սովորաբար սանձին տրո-
րէլէն ու ձիուն կատաղութենէն կը-
դիզուի դունչին վրայ, և շունչ առնե-
լու ատենը կուռի, ու լուսոյ ճառա-
գայթներէն զանազան գոյներ կառ-
նէ : Շատ աշխատեցաւ Կպեղէս որ
ան փրփուրը բնական կերպով մընկա-
րէ, բայց գրածին չհաւնելով՝ կաւեր
ու նորէն կըգրէր : Երբոր տեսաւ որ
յաջողելու պէս չէ, բարկութիւնը չկա-
րենալով բռնել բոլոր պատկերն ալ
աւրել ուզեց . նետեց պատկերին վը-
րան սպունգը, որ վրձինները մաքրե-
լով զանազան գոյներ առեր էր . մէյ-
մալ ան սպունգը երթայ և իր ու-
զած տեղին այնպէս յարմար դպչի որ
ան արիւնախառն փրփուրը շատ գե-
ղեցիկ նկարուի վրան : Շատ ուրա-
խացաւ Կպեղէս աս բանին, ու միւս
թարուեցաւ որ աշխատութիւնը չգտածը
դիպուածով գտաւ :